

Het erotisch experiment

*Voorbij de
moderne seksuele
identiteit*

YPE DE BOER

Ype de Boer

Het erotisch experiment

Voorbij de moderne seksuele identiteit

 ten have

Inhoud

Opmerking vooraf	9
Inleiding	11
I. Seksuele personages	23
Het rijk van vorst Mangogul	25
Seksuele personages	29
Wees iemand of wees ongelukkig! Over erotische zelfverwerkelijking	34
Technologie, erotische personalisering en de droom van Pygmalion	38
Erotische zelfgerichtheid	43
Madamina, il catalogo è questo	47
Dagboek van een verzamelaar	54
De Sade en erotisch egoïsme	60
Van Norden en zijn <i>cunts</i> of 'We put in the fifteen francs'	68
Oudere, getrouwde vrouwen en al wat kalende mannen	73
<i>Erotiek voorbij zelfverwerkelijking: het erotisch potentieel</i>	77

II. Erotische atmosferen	83
Erotische atmosferen	85
De moderne erotische ruimte	89
Het erotische toneel van de Middeleeuwen en Renaissance	98
Erotiek in het oude Egypte	122
Fang zhong shu	128
India en de goddelijke dans van Shiva en Shakti	137
<i>Het erotische gevaar, volkserotiek en profanatie: op naar een vrij gebruik van het erotische</i>	158
III. Experimentum eroticum	173
De inzet	175
Het heden als carnaval	179
Een ander denken	183
<i>Experimentum eroticum</i>	186
Heren en knechten	190
Tussen dier en god	193
Seksuele situaties	196
Het erotische speelt met de taal	199
Idee van het erotische	204
<i>Het vrije gebruik van de erotische materie</i>	209
Selectie geraadpleegde literatuur	213
Noten	217

For some sex leads to sainthood; for others it is the road to hell. In this respect it is like everything else in life – a person, a thing, an event, a relationship. All depends on one's point of view. To make life more beautiful, more wonderful, more deep and satisfying, we must gaze with fresh, clear vision upon every contributing element of life.

Henry Miller, *The World of Sex*

[F]antasia heeft haar eigen type waarheid. Het brengt werkelijk effect teweeg, en kan werkelijk en met grote kracht in zich binden wat gebonden kan worden ...

Giordano Bruno, *De vinculum in genere*

Opmerking vooraf

Naar aanleiding van enkele uitzonderlijke ervaringen, voor mij althans, die ik niet verwoord vond in het huidige denken over seks, had ik oorspronkelijk een kort, speculatief essay in gedachten over de mogelijkheid en waarde van een filosofisch experiment met erotiek. Gaandeweg merkte ik echter dat, voor ik ermee naar buiten zou kunnen treden, ik mezelf strenger aan dit experiment moest onderwerpen en moest onderzoeken of mijn intuïties over de effecten die het beoogt juist waren. Daarmee groeide het essay uit tot voorliggend boek, dat tegelijk ontwerp, verslag en duiding wil zijn van een filosofisch experiment met verscheidene erotische gedaanten, ervaringen en atmosferen.

Hiervoor heb ik me enigszins bekend moeten maken met culturen en praktijken waar ik vrijwel niets van wist. Ten eerste bedank ik daarom de verschillende kenners die mij geholpen hebben om te voorkomen dat ik, in mijn weergave en verbeelding van erotische atmosferen uit andere tijden en culturen, al te grote blunders zou maken. Verder wil ik Niels Cornelissen van Ten Have en VU-collega Annemie Halsema bedanken voor hun waardevolle commentaar. Graag noem ik ook mijn dierbare vrienden Paul en Robert, met wie ik sinds jaren een onuitputtelijk gesprek voer waarvan de sporen overal in het boek terug te vinden zijn. En als laatste denk ik hier

natuurlijk aan degene zonder wier intimiteit de mogelijkheid van een *experimentum eroticum* misschien wel nooit in me opgekomen zou zijn.

Waar mogelijk heb ik gebruikgemaakt van bestaande Nederlandse vertalingen of zelf een vertaling gemaakt. Enkele keren was ik aangewezen op Engelse vertalingen van werken waarvan ik de oorspronkelijke taal niet machtig ben. In die gevallen heb ik ervoor gekozen de Engelse vertalingen in de lopende tekst op te nemen, mijn vertaling van die passages staat in de bijgevoegde voetnoten.

Inleiding

In een schaduwrijk bos, voorbij de landerijen van Lerna en het Lycaeïsch bosland, geeft Io zich aan Jupiter, die haar vlucht geremd had door een brede nevelstrook over de velden te trekken.¹ Waar Ovidius de voorstelling van de goddelijke overweldiging van de nymf verder aan de lezer laat, heeft de Renaissanceschilder Antonio da Correggio precies dit moment weten te vangen in zijn *Jupiter en Io*, een hypnotiserend meesterwerk doordrongen van een krachtige, mythische erotiek. Daar is Jupiter niet zozeer verstopt in de nevel, als wel deze nevelstrook zelf; een donkere, bedwelmende wolk die niet alleen Io, maar het hele bos lijkt onder te dompelen in een zweele mist. Het meisje ontvangt de god in een warme omhelzing tussen haar benen, laat zich door hem omnevelen en tot in haar van extase gekromde teen doordesemen. Ze ademt de goddelijke sfeer in, die via haar longen haar bloed bereikt, dat vervolgens haar lichaam warmt en een blos op haar gezicht achterlaat. Haar zicht vertroebeld, de oogleden half dichtgeslagen, ziet ze nog slechts de vage contouren van het gelaat van haar minnaar. Ze voelt zijn handen en vingers, maar niet duidelijk op één plek. Hier en daar een warme dauw achterlatend, stroomt de zinnelijke wolk van aanraking over haar zachte lijf. En dan de oppergod. In zijn verlangen naar de schone nymf voelt hij zich tegelijkertijd stollen

en vloeibaar worden, en zijn wasemend aura groeit de grenzen van zijn lichaam te boven. Tederheid doet hem haar blanke huid strelen, kracht brengt hem bij haar naar binnen. Voor een moment – wie weet hoe lang – omvatten ze het gehele bos, de hele natuur, de aarde en hemel tezamen. Buiten het jaloerse zicht van zijn goddelijke echtgenote Hera, zijn de heerser van Olympus en Io verwickeld in een spel met de elementen, waarin de krachten van de kosmos zich voor even concentreren en openbaren.

De erotische ervaring die Da Correggio zo prachtig heeft weergegeven, roept een andere wereld aan dan de onze. Teruggrijpend op de Griekse mythologie komen elementen tot leven en wordt het sacrale met het profane, het menselijke met het goddelijke, dierlijke en kosmische verweven. Wat zegt een dergelijk schilderij ons? Wat is de waarde van dergelijke verbeelding? Zijn wij in staat om in deze erotische schildering in goddelijke, sferische stijl meer te herkennen dan de artistieke dramatisering en sublimering van een simpel, biologisch feit: een opgewonden vrouw die op zinderende wijze bemind wordt? *Zijn wij in staat aan dergelijke verbeelding deel te nemen?* Vanuit welke achtergrond begrijpen en beleven wij erotiek? Wat is de erotische ruimte waarin wij moderneren ons begeven?

Wanneer het een kritische beschouwing van de eigen tijd betreft, loont het soms om het perspectief van een nostalgische, enigszins norse antropoloog of historicus in te nemen. Misschien kan het aldus verkregen cynische tijdsbeeld vragenderwijs omgevormd worden van een wanhopige situatie naar een die mogelijkheden biedt. Ik stel me zo voor dat hij (of zij) iets als het volgende zou zeggen: ‘Overtuigd van een evolutionair beeld dat in de natuur enkel een strijd om overleven herkent, levend vanuit de imperatief dat we onze unieke individualiteit moeten realiseren en overspoeld door de tot lichaamsopeningen en uiteinden gereduceerde pornografische beelden, betekent seks voor ons doorgaans een soort strijdtoneel waar we zo strategisch mogelijk voor elkaar moeten krijgen dat het lichaam tegenover, achter, naast of boven ons precies doet wat we willen. Een chemisch proces, een moleculaire samenloop van

omstandigheden of een biologisch instinct vanwaaruit de ene mens op de andere botst; een goede manier om de relatie spannend te houden en de partner tevreden, een belangrijke graadmeter in de evaluatie van mijn leven als verleider of verleidster – er lijkt een grote afstand te bestaan tussen ons en de mythische Grieks-Romeinse fantasie, waarin Eros niet alleen zelf een god was, maar de mogelijkheid door een God bezielde, bemind, betoverd, getransformeerd of vernederd te worden een beduidende rol speelde in de erotische beeldvorming. Maar vergelijk onze leefwereld ook met die van een kleine duizend jaar geleden in onze eigen cultuur, toen seks als de manifestatie van een satanische heksenkracht of de overheersing van een demon begrepen kon worden, maar tevens als verwerkelijking van een gelofte voor God die een het individu overstijgende verbintenis betrof. En wat te denken van de oriëntaalse culturen en de connectie tussen seksuele energie en kosmische levensenergie? Tegen deze andere werelden steekt onze erotische ervaring er wat ongeïnspireerd bij af – om niet te zeggen plat, koud en droog. Toegegeven, in andere culturen en tijden werd seks door sommigen evengoed teruggebracht tot een dierlijk instinct en een platte activiteit, maar daartegenover stond een rijkdom aan erotische verbeelding. Wat staat er bij ons tegenover? Lijdt de moderne westerse mens vandaag de dag niet aan een ernstig gebrek aan erotische verbeeldingskracht?

Er zijn natuurlijk direct allerlei vraagtekens bij deze diagnose te plaatsen. De moderne omgang met seks kan ook in een positief licht gesteld worden. Sterker nog, is het niet juist zo dat, in vergelijking met andere en vroegere culturen, wij als eersten het juk van het bijgeloof hebben afgeworpen en eindelijk vrij zijn onze seksualiteit op oneindig vele manieren te ontwikkelen? Leven wij niet juist in een tijd van seksuele vrijheid, steeds verder ontdaan van taboes en vooroordelen? En zijn wij daarenboven niet getuige van een explosie aan nieuwe mogelijkheden aangeboden door een erotische industrie die eropuit is onze genietingen te vergroten, vermeederen, vergemakkelijken en wat dies meer zij? Bovendien schaamt de nieuwe generatie volwassenen zich doorgaans niet of

niet buitensporig voor masturbatie, vrije seks, eigenzinnige verlangens of voor de gedachte dat seksualiteit in vele gebieden van het leven doorwerkt. De seksuele revolutie heeft velen onder ons in staat gesteld allerlei relatievormen te erkennen en accepteren als manifestaties van seksualiteit en erotiek. Wij kijken nauwelijks meer op van mensen met open relaties en verkiezen soms polygame boven monogame verbintenissen. Vrouwelijke seksualiteit krijgt meer aandacht en meer mogelijkheden zich te ontplooiën, grote groepen mensen strijden ervoor homoseksualiteit van negatieve stempels te bevrijden en met de komst van artificiële intelligentie lijkt ook de liefde en begeerte voor machines, robots, avatars en al dan niet virtuele androïden een reële mogelijkheid te worden. Op het niveau van relaties, partnerkeuze, gender en technologie lijken we dus over genoeg open verbeelding te beschikken om de vele uitingen van het erotische toe te laten.

Maar zijn we ook in staat om de veelvormigheid van de erotiek op een dieper niveau op ons in te laten werken? We hebben seksuele revoluties gehad die de grenzen van onze erotische traditie aan de kaak stelden, en inderdaad doen nieuwe erotische technologieën grote beloften wat betreft onze seksuele ontwikkeling. Maar het gebrek waarop de nostalgische aanklacht wijst, heeft niet zozeer te maken met seksuele geaardheid of met de ontelbare mogelijkheden om de ons ter beschikking staande erotische lichaamsdelen, vormen, rondingen en openingen te benutten. Het gaat hier niet om de gymnastieke posities die men bereid is aan te nemen in elkaars en de eigen bevrediging, niet om het laboratorium van de pornografie waarin geëxperimenteerd wordt met fetisjen, taboes en lichamelijke grenzen. Ook is het hier niet te doen om de mogelijkheid zich in de Orgiekoepel van *Burning Man* te begeven, een snelcursus tantra te volgen of bevrediging te zoeken in geavanceerde erotico-techniek en bijbehorende virtuele werelden. Waar het hier over gaat is de *sferische ruimte* waarbinnen dergelijke handelingen plaatsvinden en het zelfbegrip dat daarmee gepaard gaat. Tegen welke horizon spelen onze seksuele handelingen zich af? Welke idealen en welk wereldbeeld sturen ons begrip en onze ervaring ervan? Het is vanuit

een veel bredere betekenisfeer dat al die handelingen, technieken en ontmoetingen op een *bepaalde* manier ervaren en genoten worden. Ondanks de exponentiële groei aan erotische mogelijkheden, het doorbreken van allerlei traditionele taboes en de opkomst van erotische technologie – waardoor vele partners, standjes, intensiverende middelen, orgastische bijeenkomsten, meditatieve verrijkingen en dergelijke ons ter beschikking staan – is er op dieper niveau namelijk wel degelijk sprake van bepaalde algemene, vaak onbewuste idealen die al deze mogelijkheden binnen eenzelfde kader plaatsen. En het is op dit punt dat de moderne westerling misschien een stuk minder vrij is dan ze denkt.

Alle triomfantelijkheid over seksuele vrijheid ten spijt, verschijnen er de afgelopen jaren dan ook steeds meer boeken die deze vrijheid op verschillende manieren bevragen. Minder nors misschien dan de hierboven in het leven geroepen gefrustreerde historicus, zijn de deelnemers aan het debat over seksuele vrijheid het er blijkbaar over eens dat het er niet bijster goed voor staat in onze tijd. Zo verschenen er de afgelopen jaren in ons land boeken zoals *Het monogame drama* van Simone van Saarloos, waarin zij probeert aan te tonen in welke mate het monogame huisje-boompje-beestje-ideaal nog steeds repressief werkt; deed Emily Witt in *Future Sex* verslag van haar poging zich te bevrijden van precies dit ideaal door allerlei erotische subculturen te bezoeken en het karakter van seks in de toekomst te beschrijven; vroeg Linda Duits zich af of het seksleven van studenten eigenlijk echt wel zo ongeremd is en onderstreepte voormalig Denker des Vaderlands Marli Huijjer in haar essay *Beminnen* nog eens het belang van Michel Foucaults analyse dat de vrijheid je tot een seksuele geaardheid te bekennen tegelijkertijd een sterke mate van onvrijheid met zich meebrengt. Het afgelopen jaar verscheen ook *Holy Fuck*, dat een stortvloed aan recente technologische innovaties presenteert die volgens auteurs Jeanneke Scholtens en Mabel Nummerdoor onze omgang met seks blijvend zullen gaan veranderen zonder dat we daar zicht op of controle over hebben. Enkele jaren eerder kritiseerde Ad Verbrugge het moderne ideaal van individualisme als een obstakel

voor erotische vervulling, en pleitte voor een dynamischer opvatting van het erotisch samenzijn en de kracht van de één-op-één relatie.

Eigen aan voorliggend essay is de gedachte dat er, om inzicht te krijgen in de aard en mogelijkheden van het erotische en ons eventueel teweer te stellen tegen de manier waarop seks vandaag verschijnt, een filosofische herwaardering van de *verbeeldingskracht* voltrokken moet worden. Niet omdat we niet genoeg zouden fantaseren of dat we niet genoeg seks verbeeld zouden krijgen in onze cultuur – we worden er eerder door overstelpt – maar omdat onze verbeeldingskracht binnen een beperkte ruimte wordt aangewend, en men er zich doorgaans ook niet van bewust is dat we inderdaad binnen een dergelijk *specifiek* kader fantaseren en ervaren. Waar het seks en vrijheid betreft, lijkt gek genoeg niemand van de critici en opiniemakers inzake het huidige seksuele klimaat zich serieus te richten op het belang van innerlijke verdieping en verruiming. Men heeft de mond vol van het lichamelijke, verheerlijkt het, bekritiseert het, virtualiseert of commodificeert het, maar lijkt niet goed te weten wat men met de erotische geest aan moet – niet goed te beseffen hoezeer denken, betekenis, beelden en taal iedere erotische ervaring doorkruisen. Zolang men zich niet bewust wordt van het belang en de aard van geestelijke vrijheid, zal alle verbeelding en al het denken slechts de *status quo* dienen en hetzelfde seksuele riedeltje afspelen. In deze tekst gaat het er dus om de verbeelding anders aan te wenden, tegen het bekende op te zetten in plaats van haar in dienst te stellen van wat men al weet en wil. Ik benadruk hier specifiek de verbeeldingskracht, omdat in mijn ogen meer nog dan via rationele argumentatie, het via verbeelding is dat we andere perspectieven op ons in kunnen laten werken, een eerste grenservaring met het vertrouwde kader kunnen maken en zelfs er de eerste stappen buiten kunnen zetten. En het is de ontmoeting met dit ‘buiten’ – dit denken, voelen en ervaren dat niet direct binnen de ons vertrouwde leefwereld past, dit aftasten van het potentiële zonder het ondergeschikt te maken aan het actuele – die de eerste voorwaarde vormt voor wat we een ‘vrij gebruik van het erotische’ kunnen noemen.

Om die reden stel ik hier een erotisch experiment voor, een *experimentum eroticum* dat de grenzen van ons moderne kader zo ver mogelijk oprekt en waarin een ervaring van potentialiteit op het spel staat. In plaats van een droge geschiedenis van ons moderne kader te bieden, mikt dit experiment op de belevingswereld van de moderne lezer. Door een combinatie van filosofische analyse met kunst en literatuur uit eigen en andere tijden, wil het de grenzen van de moderne erotische leefwereld voelbaar maken, imaginair en geestelijk tastbaar. Het gaat hier, met andere woorden, om een poging de moderne erotische ruimte *van binnenuit* open te breken. Een hypermoderne proeve van de erotische verbeeldingskracht, waarin de eigen moderniteit tot in onhoudbaarheid overdreven wordt om vervolgens in een schaamteloos soort filosofisch toerisme op zoek te gaan naar exotische erotische ervaringen buiten het moderne Europa: in het Midden-Oosten, India, Egypte en China, maar ook in de Middeleeuwen en het vroegere christendom. Niet omdat het elders of eerder beter zou zijn, maar omdat het elders anders is en was, en omdat het alleen via het inzicht in die verscheidenheid is dat we ons eigen perspectief kunnen openen.

Dit alles wil ik niet doen als historicus – voor mij gaat het er niet om de verbeelding te verdrücken opdat de feiten niet bezoedeld worden. In plaats van de vraag naar het ‘hoe moet dat geweest zijn?’ als onwetenschappelijk weg te wuiven, staat in dit essay juist die vraag naar beleving centraal: hier tellen de feiten eerst en vooral om de verbeelding te activeren! Misschien ook goed om duidelijk te maken dat dit geen politieke, morele of medische tekst wil zijn. Het gaat hier niet om erkenningsproblematiek, om ‘consent’, om seksisme, seksuele onderdrukking, genderproblemen en andersoortige in- en uitsluitingsvraagstukken. Serieuze kwesties, waar ook al voortdurend en veelvuldig over geschreven wordt, maar het zijn niet de vraagstukken van dit boek. Evenmin ben ik op zoek naar zogeheten *sacred seks* – zo populair in new-agekringen – die op miraculeuze wijze iedereen van zijn of haar frustraties, egoïsme of andersoortige al te menselijke problemen zou afhelpen. Wie hier een zoektocht naar de ‘ware aard’ van seks verwacht, of erger nog,

een theorie of advies over hoe we met ons genot en onze seksuele problemen dienen om te gaan, zal teleurgesteld worden. Ik laat het graag aan de juristen, politici, activisten en moraalfilosofen, de seksuologen en goeroes om een seksuele orde te scheppen. In plaats daarvan hoop ik de lezer hier mee te voeren op een filosofische verbeeldingsvlucht die op iets heel anders gericht is: op de duizelingwekkende veelvormigheid die het erotische tentoonspreidt.

Ik gebruik hier soms 'we'. De reden voor deze stijlfiguur is dat dit experiment een beroep doet op de verbeeldingskracht van zowel auteur als lezer, van beiden vraagt om de eigen ideeën over seks tijdelijk tussen haakjes te zetten en zich enigszins te laten meevoeren door de overdrijvingen, vreemde beelden, kunstuitingen, opvattingen, praktijken en ficties die aan de orde komen. Liever dan hier als zogenaamd onwankelbare autoriteit de waarheid over seks te proclameren, wil ik een erotische denkbeweging schetsen, verkennen en beproeven. Voor mij persoonlijk was het pas toen ik tot me door liet dringen hoe verschillend seks zich aan mensen manifesteert, me erdoor liet meeslepen en over het erotische begon te *contempleren*, dat ik er een nieuw perspectief op kreeg.

De intuïtie die dit boek begeleidt is namelijk dat er niet zoiets bestaat als 'de' erotiek, dat er geen erotische essentie is, geen erotisch omwille waarvan en dus ook geen ideale, contextvrije morele, politieke of spirituele omgang met seks. Evenmin bestaat er iets als een 'kaal feit' van seks dat onder of achter de verschillende praktijken en vrijpartijen de nuchtere kern van het erotische betreft. Een van de opgaven in dit boek is precies om aan te tonen welke concepten, beelden en praktijken dit moderne idee van een 'naakte waarheid' van seks aankleden.² Dat wil zeggen, erotiek is geen geïsoleerd fenomeen waarvan we de algemene kenmerken kunnen opstellen, onafhankelijk van wanneer, waar en door wie het ervaren wordt. Enige oppervlakkige kennis van de geschiedenis en de variëteit aan culturen is genoeg om te zien dat erotische ervaring altijd plaatsvindt tegen een historisch-culturele achtergrond die haar van betekenis voorziet, waardoor ze steeds weer een andere vorm krijgt. Het belang dat eraan gehecht wordt, de intensiteit waarmee

ze beleefd wordt, de plaats die ze in de samenleving inneemt, de plaats die ze in het individuele leven inneemt, welke morele en ideologische grenzen eraan gesteld worden, of het om strijd of juist verbinding gaat, of ze privé of publiek genoten mag worden en een lichamelijke dan wel spirituele activiteit is, of ze goedaardig dan wel kwaadaardig is, of ze het animale in de mens, het menselijke in het dier of het goddelijke in de natuur betreft (en hoe deze natuur, dit goddelijke, dierlijke en menselijke steeds verschillend verstaan worden), of seks met intimiteit en liefde te maken heeft, of dat het uiteindelijk allemaal uit de biologische noodzaak tot reproductie stamt, uit het verlangen naar de onsterfelijkheid van de ziel, of uiteindelijk juist het vluchtige genot betreft, of ze heteroseksueel behoort te zijn, of ze ook dieren en (kunst)objecten betreft – het erotische heeft vele gezichten. Gegeven dit inzicht, staat voor ons niet zozeer de zoektocht naar een erotische essentie, maar juist de vraag naar de veelvormigheid van de erotiek centraal.

In een tijd – maar misschien is dit wel altijd zo geweest – waarin het denken vooral ingezet wordt om tot conclusies te komen, tot het juiste pad, tot een eenduidige oplossing of bestemming voor het mensenleven, in een tijd waarin bovendien van iedereen verwacht wordt een standpunt te hebben en zich een oordeel te vormen, is het misschien goed om erbij stil te staan dat het denken ook andere mogelijkheden kent. Er bestaat zoiets als een denken geboren uit verwondering en het opschorten van oordelen, een denken dat zich van zijn eigen meningen wil bevrijden in de hoop datgene waarover het denkt in zijn vrijheid te ervaren. Wat daarmee in dit erotisch experiment op het spel staat is niet zoiets als een ‘juiste mening over seks’ en al helemaal geen techniek of politiek, maar eerder het verlangen een glimp op te vangen van de stof, van de materie waaruit het erotische bestaat, of om een oude en schijnbaar tegenovergestelde term te gebruiken, *van de Idee van het erotische*. Is het mogelijk om, door de veelvormigheid van het erotische tot ons door te laten dringen, er een ervaring mee te hebben die het niet vastlegt in begrippen, technieken of meningen erover?

Deze inzet stuit sommigen misschien tegen de borst als specu-

latief en pretentius, en misschien hebben ze gelijk. Maar waarom anders filosofie bedrijven, waarom anders schrijven? En stel je voor dat het wel lukt, wat als we er op de een of andere manier in slagen contact te maken met de Idee van het erotische, met zijn materiaal: wat zou dat met ons doen?

Voor we echter tot die vraag komen, hebben we een pad af te leggen, te beginnen bij de moderne koppeling tussen seks en identiteit. Voortbouwend op Foucaults *Geschiedenis van de seksualiteit* denk ik dat die koppeling een van de centrale evidenties is van onze moderne erotische ervaring, die als zodanig aan het licht moet worden gebracht. Of we nu kijken naar de moderne psychologie, politiek, technologie of de vele erotische zelfhulp praktijken die de moderne mens ter beschikking staan, steeds ligt de nadruk op zogeheten *seksuele identiteit*. Welke consequenties heeft deze sterke koppeling tussen seks en persoonlijke identiteit voor erotische ervaring? Deze vraag staat centraal in het eerste deel. Hierin wordt de relatie tussen seks en identiteit van verschillende kanten belicht en, om met een beeld van Nietzsche te spreken, enkele malen herkauwd opdat we het niet te snel wegslikken, onverwerkt verteren en weer afstoten. De strategie zal hier zijn onszelf als *personages* voor te stellen, gevormd naar een seksueel zelfbeeld en levend volgens een seksueel script. Van lezers die vooral nieuwsgierig zijn naar anderzootige erotische ervaring, wordt dus wat geduld gevraagd tot aan het tweede deel. Daarin staat precies de anders-mogelijkheid van erotische ervaring centraal. We richtten ons op de verschillende wereldbeelden, idealen en praktijken die de achtergrond vormen voor hoe men seks begrijpt en beleeft, en leggen de moderne erotische werkelijkheid naast erotische sferen uit andere culturen en tijden. Hoe begrijpen en ervaren wij ons lichaam, onze 'natuur', onze lusten? Zijn er ook andere ervaringen van deze zaken mogelijk? Met wat voor elementen, praktijken, ideeën is het erotische allemaal de dans aangegaan? En hoe beïnvloedt dat de erotische ervaring? Hoe ziet erotische ervaring er tegen andere culturele achtergronden uit? Stellen we de eigen historische en culturele achtergrond voor als

een atmosfeer omringd met een ozonlaag die ons bestaan koestert, maar tegelijkertijd afschermt voor andere levensvormen, dan gaat het erom gaten in de ozonlaag aan te brengen opdat de diversiteit van buiten ons klimaat kan binnendringen. Soms aan de hand van een legendarisch figuur, zoals de heilige Antonius of op basis van een enkele tekst, bijvoorbeeld van de soefi Ibn 'Arabi. Andere keren, zoals in het stuk over tantra, zullen we dieper in de achterliggende filosofie en bijbehorende technieken moeten duiken – juist omdat deze traditie hier en daar al ons erotisch klimaat beïnvloedt. In het geval van het antieke China zijn het vooral de geneeskundige slaapkamerkunsten die onze erotische opvattingen uitdagen. Steeds gaat het erom dat we de andersheid van de erotische ervaringen op ons laten inwerken en ons voor zover mogelijk inleven in de vreemde gedaanten die we tegenkomen. Met dit 'inleven' verlaten we in elk stukje het domein van de loutere feitelijkheid. Het is eigenlijk pas daar, in de erotische verbeeldingsdimensie die ik zal proberen aan te boren, dat het werk begint – een innerlijk werk waartoe dit essay slechts kan uitnodigen maar dat uiteindelijk alleen voorbij de tekst kan plaatsvinden. Iedere poging om zichzelf, het eigen denken, ervaren en leven open te breken vraagt om fictionele constructie en spel met de eigen opvattingen, beelden en verlangens.

Het theoretische zwaartepunt is gelegen in het derde deel. Daar gaat het erom de filosofische en existentiële implicaties van de veelvormigheid van het erotische te doordenken en zo het in dit boek ontworpen experiment naar een hoger plan te tillen. Ligt in deel I de nadruk op de verbeeldingskracht in relatie tot het *persoonlijke* en in deel II tot het *culturele*, dan zoekt het derde naar een opening van onze erotische verbeelding op *conceptueel* niveau. Wat betekent het dat de erotische ervaring zich in zoveel gedaanten uit? Wat is het erotisch potentieel, namelijk dat het erotische zich niet in één vorm maar altijd in een veelheid manifesteert? Wat betekent het – gegeven deze veelvormigheid – om een seksueel subject te zijn, een 'Ik' dat een erotische ervaring ondergaat? En stel dat het inzicht in de erotische veelvormigheid inderdaad een deactivatie van ons moderne beeld van seks teweegbrengt, waartoe kan dit inzicht ons

dan brengen? Het is oog in oog met haar verschillende manifestaties, dat iets als de Idee van het erotische zich misschien kenbaar maakt, een Idee dat al die verschijningen doortrekt zonder ooit een omvattende definitie toe te laten. En het is ten slotte misschien enkel via het inzicht in deze Idee dat iets als een vrij gebruik van het erotische mogelijk wordt.

Sinds de seksuele revolutie voelen we ons op seksueel gebied vrijer dan ooit. Toch is het de vraag in hoeverre we dit ook daadwerkelijk zijn. In *Het erotisch experiment* schetst Ype de Boer het wereldbeeld waartegen onze seksuele activiteiten zich afspelen. De manier waarop wij ons lichaam, onze lust en onze verlangens ervaren blijkt behoorlijk eendimensionaal te zijn.

Om de moderne erotische leefwereld open te breken, ver- kent De Boer de vele gedaantes die het erotische aan kan nemen. Het resultaat is een filosofisch experiment met kunst, literatuur en levensvormen uit andere culturen, waarbij uiteindelijk niets minder dan de Idee van het erotische op het spel komt te staan. Het boek neemt ons mee in een ervaring die zowel denken als leven op zijn kop zet.

© Cora Hendriks

Ype de Boer (1989) is filosoof en schrijft over het samenspel van leven en denken. Eerder publiceerde hij *Murakami en het gespleten leven*. Momenteel werkt hij aan zijn promotie aan de VU Amsterdam.

9 789025 907112

NUR 730